

25-дәріс

ҚАЗАҚСТАННЫҢ
АШЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ

КИНО ӨНЕРІНЕ КІРІСПЕ

КИНО СЫНЫ

Кітап: Кино өнеріне кіріспе

Дәріс: Кино сыны

Дәріс авторы: Молдияр Ергебеков

Негізгі идеялар:

1. «Сын» деген ұғым грек тіліндегі «критес» және «критикос» деген сөздерінен шыққан. Бұл сөздер «бағалау», «талқылау» және «айырмашылығын табу» сынды мағыналарға ие.
2. Көрермен, «көзге түспейтін» алайда визуалды дүниенің бөлісілуі тұрғысынан сыншыға серіктес болатын субъект.
3. Андре Базен, кино сынының екі бетінің бар екенін алға тартады. Бір беті фильмге қарайтын болса, екінші беті көрерменге/оқырманға қарайды.
4. Сынды сипаттауға тырысатын анықтамалар көбіне сынның жағымды және жағымсыз көзқарас арқылы талқылауды қамтитынын алға тартады.
5. Барлық адам фильмдерді сынға алуға құқылы.

КИНО СЫНЫ

«Сын» деген ұғым грек тіліндегі «критес» және «критикос» деген сөздерінен шыққан. Бұл сөздер «бағалау», «талқылау» және «айырмашылығын табу» сынды мағыналарға ие. Аталмыш ұғым тарихи даму үрдісінде көбінесе «бір нәрсенің тек қана жағымсыз, жаман жағын көрсету» сынды мағынада қолданылса да, негізінде «кез келген бір нәрсенің жақсы және жаман, жағымды немесе жағымсыз жақтарын айта отырып баға беру» деген мағынаны білдіреді (1, 81). Алдымен қасиетті кітаптардың мәтіндерін талқыға түсуінің салдарынан бастау алған сын, кейіннен әдеби шығармаларға қарай бағыт алды. Әдебиет теоретигі Берна Моран сыни жазбалардың тарихын еуропадағы Ренессанс кезеңінен бастау алатынын алға тартатын зерттеушілерге қарсы шығып, алғашқы сыншылардың он жетінші ғасырда пайда болғанын алға тартады (2, 69). Ерол Мутлу болса сынға «бағалау үрдісі» деп анықтама береді (3, 113). Жазбаша өнімдермен немесе мәдени өнімдермен байланысты болып табылатын сын, тарихи даму үрдісінде адамдардың берілген материалдарға қанағаттана салуына қарсы тұрып, олардың ойлау формаларын еркіндікке шығаратын ерекшелігі бар ұғымға айналады. Бұл тұрғыдан қарар болсақ сынның адамның бағалау қабілетін дамытатын ерекшелікке ие екенін айтуға болады. Сонымен қатар «сын дегеніміз мәтінді қайтадан ашып көрсету (раскрытие)» (4, 48). Бұл жағдайға мәтін мен оның ресивері (қабылдаушысы) болып табылатын индивид тұрғысынан қарар болсақ, ресиверден қайтадан ашылып көрсетілген мәтінді талдауы күтіледі. Мәтіннің ашылып көрсетілуі атақты лингвист, ойшыл Ролан Барттың «бір жазушының мәтінде қалыптастырған дискурс жайындағы дискурсы» деп сынға берген анықтамасын еске түсіреді. Оның көзқарасы бойынша сын «(...) бір бірінші тілді (немесе нысана тілді) қолға алған екінші бір тіл немесе (логиктердің сөзімен айтар болсақ) бір мета-тіл (metalanguage)» болып табылады және «сын да бір басқа тілді (бір басқа дискурсты) сипаттап талдайтындығы үшін мета-тіл болып табылады» (5, 4). Барт, сынның ерекшелігін мета-тіл немесе дискурс жайындағы дискурс ретінде сипаттай отырып оның тек қана мағыналау және бағалау үрдісі еместігін алға тартады. Барт, осылайша сынның шекарасын кеңейтеді.

Әдебиет сыны кино сынына да негіз болып қаланды. Кино тарихшылары алғашқы кино сынының 1908-жылы жазылғанын алға тартады (5, 19). Кино сыны алғашында газеттерде бастау алып, артынша журналдарда да жарық көре бастаған. 1920-жылдардан бастап ғылыми-академиялық салада да өз орнын алды. Жалпы кино сыны тарихы фильмдердің идеологиялық, қоғамдық-мәдени, психоаналитикалық, жанрлық, коммерциялық, структуралық тұрғысының бар екенін көрсетті.

Кино сынында, сын мәтіннің қолға алынған фильмнің көрермені болу ықтималы бар үшінші бір адамға (адамдарға) яғни көрерменге қарай бағытталуын керек етеді. Көрермен, «көзге түспейтін» алайда визуалды дүниенің бөлісілуі тұрғысынан сыншыға серіктес болатын субъект. Фильмді әзірше көрмеген болса да көру ықтималы бар адам.

Әдебиетті негізге ала отырып, өнер мен сын жайында зерттеу жасаған Джанет Волф кез келген жағдайдағы «мәтінді» оқудың салыстырмалы ерекшелікке ие екенін алға тартады. Волф, әдеби туындылар үшін мәтіннің тәмәмдалғанын, өзгеріссіз қалатынын алға тартатын көзқарастың қате көзқарас екеніне назарымызды аударады. Бұл тұрғыдан қарар болсақ туындының өзі мен оқырмандардың оған берген бағасы, оқырмандардың ұнату және баға беру ұстанымдарындағы өзгеріске қарай ауыспалы ерекшелікке ие (6, 104). Волфтың бұл көзқарасына қоғамдағы идеологиялық өзгерістердің де сынның берген бағасына әсер ететінін қосу керек. Жалпы алғанда Волфтың бұл көзқарасы кино сыны үшін де пайдалы әрі маңызды. Өйткені фильм де мәтін болып табылады және сондықтан да Волфтың әдеби мәтіндерге байланысты айтқан көзқарасына сәйкес ашық туындыға айналары сөзсіз.

Италиян ойшыл Умберто Эконың өнер туындылары үшін қолданыс аясына ашқан «ашық туынды»

Кітап: Кино өнеріне кіріспе

Дәріс: Кино сыны

Дәріс авторы: Молдияр Ергебеков

деген ұғымы эстетикалық нысананың тұтынылу үрдісінде аудиторияның беретін мағынасы жайында ой қозғауға сүйенеді. Бір нысана ретінде қолға алынатын өнер туындысы авторының қалауы бойынша қалыптастырылады. Ал сол өнер туындысымен жүздесетін тұтынушы аудитория туындыға белгілі бір мәдениет, талғам, ұстаным, ориентация, сезімдер тарапынан қалыптасқан көзқарас арқылы және өнерден зауық алуды көздейтін алғы сенімдер арқылы қарайды. Олай болса кез келген бір өнер туындысы өзімен бірге көптеген көзқарастар арқылы бағаланады. Эконың көзқарасы бойынша әрбір өнер туындысы тәмәмдалған және жабық туынды болып көрінсе де, негізінде «бірегейлік ерекшелігі нұқсан келмейтін, алайда әртүрлі жолдармен интерпретацияға ұшырауға ашық туынды» болып табылады (7, 13-14). Олай болса өнер туындысының бір интерпретациясын жасау, оны түпнұсқалық көзқарасы тұрғысынан қайтадан сипаттауды меңзейді. Бұл тұрғыдан қарар болсақ кез келген туынды аудитория тарапынан қайтадан «жазылады»; аудитория өзінің мәдени деңгейі мен көргендері арқылы, яғни туындыдан тыс дүние арқылы интерпретациялайды; бұл дегеніміз «әрбір түсіну үрдісі – екі дискурстың кездесуі, яғни диалогы» (8, 26) болып табылады.

Андре Базен, кино сынының екі бетінің бар екенін алға тартады. Бір беті фильмге қарайтын болса, екінші беті көрерменге/оқырманға қарайды. Кино сыны тәмәмдалған туындыны қолға алады және сынның функциясы туындыны негізгі мағынасы арқылы сипаттаумен қатар туындының өзге де мағыналарының көрерменнің санасында бой көрсетуіне жол ашу (9, 43). Сыншының ең негізгі ерекшелігі «оқырман» болуында жатыр. Көріп отырғанымыздай әсіресе кино өнеріндегі интерактивті әсер алу көптеген тарапты қамтиды. Басқаша айтар болсақ мәтін болып табылатын фильмді сол фильмді түсірген адамдармен қатар оқырмандардың да «түсіргенін» айтуға болады. Олай болса кино сыншысы осыншама оқу үрдістерінің бірін немесе бірнешеуін алдыңғы планға шығара отырып өзге талдауларға да орын қалдырғанын айтып өткен жөн, меңзегені жөн. Сондықтан да өзінің қай тұрғыдан қарап отырғанын алдын ала айтып өткені абзал. Сыншының міндеті – аудиторияға фильмге берілген бағаны естірту. Бағалау дегеніміз «жәй ғана» бір үрдіс емес, ішінде академиялық, ғылыми талдауға сүйенетін анализді және кино өнері мен эстетикасына байланысты біліктілікті қамтиды. Сыншы қарапайым көрермен сынды зауық арқылы емес саналық (когнитивті) ұстаныммен әрекет етуі тиіс; тіпті аудиторияны естігісі келетін зауыққа қарай бағыттаудан қашқақтағаны жөн. Десек те «сын» ұғымына деген алғашқы көзқарастар зауыққа шақыру және дидактикалық ерекшелікке ие болу сынды ұстанымға ие еді. Ағылшын әдебиет зерттеушісі Терри Иглтон әдеби сынның тарихын түсіндіре келе алғашқы сыншылардың білім беруші сипатқа ие болғанын алға тартады. Бұл көзқарас бойынша өнерді тамашалаған тұтынушылар сыншының біліміне мұқтаж адамдар ретінде сипатталды: «Адамдар, оларға білім беріп отырғаныңызды байқамастан білімнің сусынына қануы тиіс; білмеген нәрселерін ұмытып кеткен нәрсе деп қарауларына жол ашу керек (10, 23). Бұл дегеніміз оқырман өнер туындысы жайында білім алуы тиіс және білім алу барысында бұл көзқарастардың өзінің көзқарастары екенін сезінуі тиіс. Бұл көзқарастардың адамдардың өз ойы екенін аңғарту үшін, мәтінді сол адамдардың тілімен, стилімен жазу керек. Бұл тіл кейіннен жеңіл тілді сын мәтіндерін қалыптастырған болатын.

Оқырманға не ойлауы керектігі жайында бағыт-бағдар көрсетуді мақсат ететін бұл көзқарас, екінші жақтан оқырманның ризашылығын ала отырып өз ырқына көндіруді де жөн санайды. Мұндай жағдайда сыни көзқарас шеттетіледі, тіпті болмайды да. Сондықтан да сынның мақсаты оқырманға білім беру емес, онымен ортақ дүниені бөлісу немесе оған өзгеше көзқарасты ұсыну болғаны абзал. Сыншының сұрақтар сұрай алуы, бұл сұрақтардың жауабын табудың жолдарын көрсете алуы, көптеген адамның ойына келетін мәселелерді белгілі бір метод арқылы тереңінен талқылауы және бұларды мәтінге төге алуы оның қарапайым оқырманнан үстемдігін қалыптастырады.

Сынды сипаттауға тырысатын анықтамалар көбіне сынның жағымды және жағымсыз көзқарас арқылы талқылауды қамтитынын алға тартады. Ал талқылау қарапайым жақсы-жаман бағалауы арқылы іске аспағаны жөн. Оның орнына талқылауды «мағына беру, сипаттау, түсіндіру және баға беру» деп түсінгеніміз жөн. Сын күнделікті өмірдегі тілімізде әлі де болса «нәрсенің жағымсыз жағын көрсету» мағынасында қолданыс аясында. Десек те сынның бұл мағынасы ғылыми-академиялық салада іске асатын әдебиет, кино және жалпы медиа саласындағы сындарды сипаттамайды. Бұл салалардағы сын, туындыдағы жағымды немесе жағымсыз ерекшеліктерді көрсетуді емес, туындыны аудиторияға түсіндіруді, аудиториямен туынды арасында дәнекер болуды мақсат ететін активацияға айналған.

Сондықтан та болар Түркиялық ғалым Симтен Гүндеш кино сынының үш түрлі субъект арқылы іске асатынын алға тартады. Бұлар: қарапайым көрермен, сыншы және талдаушы. Бұл үш субъектінің кино сынындағы алар орындары мен белсенділіктерін былайша көрсетеді (11,12):

Кітап: Кино өнеріне кіріспе

Дәріс: Кино сыны

Дәріс авторы: Молдияр Ергебеков

Қарапайым көрермен	Сыншы	Талдаушы
<ul style="list-style-type: none"> Пассив. Басқаша айтар болсақ сыншыға қарағанда әлдеқайда аз ықпалы бар және иррационалды тұрғыдан белсенді. 	<ul style="list-style-type: none"> Қарапайым көрерменге қарағанда әлдеқайда белсенді әрі рационалды тұрғыдан ықпалды. 	<ul style="list-style-type: none"> Ықпалды. Саналы түрде ықпалды. Басқаша айтар болсақ форматталған ықпалдылыққа ие.
<ul style="list-style-type: none"> Фильмді жеке бір мақсат қоймастан түсінеді, тамашалайды және тыңдайды. 	<ul style="list-style-type: none"> Фильмді көреді, тізбектік байланыстарды байқайды, талқылайды. 	<ul style="list-style-type: none"> Фильмді көреді, тыңдайды, байқайды, мұқият қарайды, белгілерді іздейді.
<ul style="list-style-type: none"> Фильмге тәуелді; фильм көріп отырғанда өз-өзін ұмытып кетуі мүмкін (Фильм көрерменді басқарады). 	<ul style="list-style-type: none"> Фильмге деген тәуелділігі аз (Фильм сыншыны, ал сыншы фильмді басқарады). 	<ul style="list-style-type: none"> Фильм, талдау жасаушының қол астына кіреді. Талдаушының қолданатын талдау методтары мен құралдары фильмді талдаушыға тәуелді қылады (Фильмді талдаушы басқарады).
<ul style="list-style-type: none"> Фильмдегі характерлермен өздесу (бірігу) үрдісінде болады. Тіпті кинематографиялық баянсөздің (наррацияның) бір бөлшегіне айналады. 	<ul style="list-style-type: none"> Өзге де фильмдермен немесе режиссерлермен салыстыру үрдісінде болады. Көбінесе режиссермен өздеседі. 	<ul style="list-style-type: none"> Фильмнен алыстау, фильмден тыс дүниеге шығу, сырттан бақылау үрдісінде болады.
<ul style="list-style-type: none"> Фильм – бос уақытты өткізу немесе уақытты қызықты етіп өткізу құралы. 	<ul style="list-style-type: none"> Фильм жайында мәтін дайындау (мақала, сын ж.т.б.) алаңына қарай бағыт алған. 	<ul style="list-style-type: none"> Фильм, философия және ғылым мен білім саласына қарай бағыт алған.
Тамашалау мақсаты → зауық алу	Көру мақсаты → Зауық алу және талқылау	Көру мақсаты → Талдау (Зауық алу жойылған, жойылуы тиіс).

Сонымен қатар қазақ тіліндегі «кино сыны» ұғымы көрсетілімдегі немесе бұрындары көрсетілген, теледидарда немесе видеода көрсетілген фильмдер жайында жазылған мәтіндердің бәрін қамтитын жалпылама ат болып табылады. Алайда ағылшын тіліндегі кино сыны (film criticism) мен кино шолу (film review) және кино сыншысы (film critic) пен кино шолушы (film reviewer) арасында функционалдык айырмашылықтар бар. Бұл айырмашылықты жалпылама былайша көрсетуге болады: Фильмді жалпы көрерменге танытуға тырысатын кино шолушы мен фильмге көркемдік және теориялық тұрғыдан баға бере отырып, фильмнің әлеуметтік маңызы мен ерекшеліктерін іздестіретін кино сыншы.

Жалпы кино сыны тарихының фильмдердің идеологиялық, қоғамдық-мәдени, психоаналитикалық, жанрлық, коммерциялық, структуралық тұрғысының бар екенін көрсеткенін айтып өттік. Бұл тұрғыдан кино сынын тоғыз түрлі саланы қалыптастыратынын көруге болады. Бұлар:

Газеттік (журнал, интернет блог) кино сыны; тарихи тұрғыдан сын; идеологиялық тұрғыдан сын; авторлық сын; социологиялық сын; психоаналитикалық сын; жанрлық сын; семиотикалық сын; феминистік сын.

Газеттік кино сыны көбіне жалпылама талқылаулар арқылы жасалады және бұл түрдегі сын жеңіл тілді мәтіндердің қатарына кіреді. Сондықтан да қарапайым көпшілікпен етене жақындық құрады. Сонымен қатар БАҚ-та кино сынын дайындайтын жазушы кинематографияның күнделікті қалай дамып отырғанын ең жақсы байқау ерекшелігіне ие. Осы себептен оның мәтіндері көрерменге жақын болумен қатар өте жанды. Десек те газеттік кино сыны ғылыми академиялық немесе өзге де байсалды сындарға қарағанда «өткінші мода» ерекшелігіне ие. Өйткені жалпы мерзімдік баспасөздің негізгі ерекшелігі де осы өткінші болуында жатыр. Әрине газеттердегі кино сыны қазіргі таңда тек газет-журналдарда ғана емес сонымен қатар интернеттегі кино сайттары, әр түрлі кино журналдар, блогтар, видео блогтар және тағы да басқа жаңа медиа өнімдерінде де бой көрсетуде.

Социологиялық ұстанымдағы кино сыны көбінесе «фильмнің мәдени және ұлттық тұрғыдан ерекшелігі не?» деген сұраққа жауап іздейді. Көрген фильмді өндірілген елінің мәдениетіне байланысты не айтуда? Ұлттық кино ұғымына байланысты пікірталастар осыған ұқсас ұстаным арқылы іске асқан болатынды. Өйткені мәдени кодтар елден елге, мәдениеттен мәдениетке қарай айырмашылықтарға ие (Corrigan, 2007: 113). Фильмдерді дұрыс сынау үшін бұл кодтарды білуіміз шарт және бұл кодтарды оқырманға

Кітап: Кино өнеріне кіріспе

Дәріс: Кино сыны

Дәріс авторы: Молдияр Ергебеков

түсіндіре біліміз, таныстыра білуіміз керек. Бәрінен бұрын оқырманның санасында бұл мәдениетке байланысты дүниенің қалыптасуына ықпал етуіміз керек. Олай болатын болса фильмді өндірген елдегі әлеуметтік, экономикалық және саяси ахуалдан хабардар сыншы ғана фильмді социологиялық тұрғыдан жақсы түсінеді / түсіндіре алады. Идеологиялық ұстаным әсіресе социологиялық ұстаныммен бірлесе отырып іске асады. Сонымен қатар идеологиялық ұстаным социологиялық ұстаным сынды көп өлшемді әрі бірнеше ұғымды қамтитын ұстаным. Сондықтан да идеологияға байланысты теориялық біліктілікке ие сыншы ғана фильмнің идеологиялық анализін жасай алады. Ол үшін идеология зерттеулерімен арнайы танысып, идеология саласындағы тұлғалардың еңбектерінен хабардар болған жөн. Әйтпесе фильм жайында айтар әрбір ойыңыз спекуляция болудан әрі аса алмай қалуы әбден мүмкін. Тарихи тұрғыдан сынды екі контекстте жасауға болады. Біріншісі фильмнің түсірілген кезеңіне байланысты идеологиялық және социологиялық жағдайлармен және фильм өндірісі жағдайларымен де байланыстыра отырып тарихи контекстте талқылау; екіншісі бұл контекстталдық формуланы қолдана отырып фильмнің тарихи оқиғаларға берген бағасын талқылау. Тимоти Корриган тарихи ұстанымдағы сынның ерекшеліктерін былайша сипаттайды: а) Фильмдердің өзара тарихи қатынастары; мысалы 1930-жылдарда түсірілген бір фильмдегі декорациялық ерекшеліктердің 1970-жылдарда түсірілген басқа бір фильммен салыстырмалы анализі. Бұл талқылауда жанрлық ұстанымнан да пайдалануға болады. ә) Фильмдердің өндіріс жағдайларымен байланысы; мысалы кино индустриясының структуралық анализі. б) Фильмдердің аудитория тарапынан рецепциясымен (түсінілуі) болған байланысының зерттелуі; мысалы теледидардың кино көрермендердің құштарлығын қалайша өзгерткенін тарихи контекстте зерттеу (12, 110; 15). Семиотикалық ұстанымда қолданысқа ие болатын ұғымдар, өзге сын методтарына қарағанда әлдеқайда көп терминдер мен күрделілікке ие. Семиотика мағына өндірісін талдауға бағытталған. Сондықтан да жалпы алғанда таңба, таңбалық жүйелер және бұлардың мағыналары жайында жасалынған еңбектерді қолға алады (13, 221; 15). Психоанализ «(...) күнделікті өмірімізде ынталандырушы арна арқылы басқарылатын, байқамастан және көбінесе ойланбастан қабылдайтын шешімдеріміздің себептерін күмән тудырмайтындай етіп сипаттап, дәлелдей алды» (14, 69; 16).

Барлық адам фильмдерді сынға алуға құқылы. Алайда бұл сынға алу құқы барлық фильмдерде идеологиялық, психологиялық, әлеуметтік-мәдени мағыналардың бар екенін көрмегенсуге, байқамастан өтіп кетуге негіз болмауы тиіс. Олай болса сын айта алу құқына ие болу дегеніміз оқырманға фильмді барып көруге кеңес берушілікпен немесе фильмді ұнатпаушылықпен тынатын іс емес. Бұл дегеніміз сын айта алу құқын теріс пайдалануға жатады. Сонымен қатар сын, көрерменге не көргенін сипаттау емес. Фильмнің қандай мағынаға ие болғанын жоғарыда айтып өткен жолдардың бірін немесе бірнешеуін таңдай отырып түсінуге / түсіндіруге тырысу. Осылайша сын, фильмнің түсірушілері мен көрермен, жалпы фильм мен көрермен арасындағы қарым-қатынастың құрылуындағы білу, білім алу, үйренудің маңызына баса назар аударып, фильм «оқылған» сайын байи түсетінін көрсететін факторға айналады.

Қосымша ресурстар:

1. Hançerlioğlu, Orhan, «Felsefe sözlüğü», İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010.
2. Moran, Berna, «Edebiyat Kuramı ve Eleştirisi», İstanbul: Cem Yayınevi, 1994.
3. Mutlu, Erol, «İletişim Sözlüğü», Ankara, Ark Yayınları, 1995.
4. Atay, Simber, «Film Eleştirisine Dair», İzmir: İdeart, 1991.
5. Yücel, Tahsin, «Eleştiri Kuramları», İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2007.
6. Wolff, Janet, «Sanatın Toplumsal Üretimi», Ayşegül Demir (ауд.), İstanbul: Özne Yayınları, 2000.
7. Eco, Umberto, «Açık Yapıt», Yakup Şahan (ауд.), İstanbul: Kabcacı Yayınları, 1992.
8. Todorov, Tzvetan, «Poetikaya Giriş», Kaya Şahin (ауд.), İstanbul: Metis Yayınları, 2001.
9. Bazin, Andre, «Eleştirmenin Görevi», Ve Sinema журналы, Sayı:8, İstanbul, Hil Yayınları, 1989.
10. Eagleton, Terry, «Eleştirisinin Görevi» İsmail Serin (ауд.), Ankara: Ark, 1998.
11. Gündeş, Simten, «Film Olgusu: Kuram ve Uygulayım Yaklaşımları», İstanbul, İnkılap, 2003.
12. Corrigan, Timothy, «Film Eleştirisi El Kitabı», Ahmen Gürata (ауд.), Ankara, Dipnot Yayınları, 2007.
13. Burton, Graeme, «Görünenden Fazlası», Nefin Dinç (ауд.), İstanbul, Alan Yayıncılık, 1995.
14. Berger, Arthur Asa, «Kitle İletişiminde Çözümleme Yöntemleri», Murat Barkan (ауд.), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1996.
15. Ергебеков, Молдияр, «Кино теориясындағы формализм және реализм мәселелері» // Наука и жизнь Казахстана, № 3-4 (20), 2013: 184-189.

Кітап: Кино өнеріне кіріспе

Дәріс: Кино сыны

Дәріс авторы: Молдияр Ергебеков

---

16. Ергебеков, Молдияр, «Кино теориясы пәні: сұрақтар және ұсыныстар-II» // Вестник Казахского национального педагогического университета им. Абая, Серия филологическая. 2 (48), 2014: 168-174.